

XX. Arbitror te, charissime, non solum verba tua non considerasse conscribenda, sed nec legisse conscripta. Verum tamen quid faceres, cui necessitas in hoc opere ingerebatur in Maximianum ac socios ejus, non propriam dicere, sed ab aliis dictam quomodo posses defensare sententiam. Nam et si tu non uteris his verbis, idem ipsum decretum concilii Bagaiensis recitarem, ubi scriptum est; « Eos autem quos sacrilegi surculi non polluere plantaria, hoc est, qui a Maximiani capite proprias manus verecundo fidei pudore retraxerunt, ad matrem Ecclesiam redire permisimus. »

XXI. Proinde et si talia tua verba non reperirem, hic certe dicerem, hic pro veritate clamarem, Quomodo ad matrem Ecclesiam redire permittuntur, qui ab Ecclesia matre non recesserunt? Aut si recesserunt, quo jure, ante quam redirent, baptizare potuerunt; nisi quia in causa resarciendi hujus schismatis obliti estis propriæ vanitatis, qua post episcopos ab ipsis Apostolorum sedibus inconcussam seriem usque in hæc tempora perducentes, non unum hominem, non unam domum, non unam civitatem, non unam gentem, sed orbem terrarum baptizandum esse censetis: aut certe quia hujus facti horror semper etiam facientium corda concussit, tot populis ad vestram communionem a Maximiani communionem redeuntibus, tam multos quidem libuit reparare, sed puduit tam multos rebaptizare: quod tamen, quibuslibet detestantibus et exhorrentibus, propter salutem hominum faceretis, quæ quanto plurium fuerat, tanto minus utique contemnenda erat, si hoc unquam contuitu veritatis, et non præjudicio faceretis erroris. Vides certe in hoc Maximianensium ad vestram communionem reditu patefactum, vera esse quæ de baptismo dicuntur a nobis. Nam si ullus est in hominibus intellectus, vel dicendi aliquid vel audiendi, qui antequam redeat ad Ecclesiam baptizat, profecto extra Ecclesiam baptizat: et

tamen rescindendus baptismus non est, sicut nec in illis rescissus a vobis est. Quo non mutato, nec in suo, nec in cujusquam alterius, sed in Patris et Filii et Spiritus sancti nomine quisque baptizat. Deinde præter baptismi sacramentum, quod vel ad pœnam perversi, vel ad salutem recti sive correcti integrum perseverat, de ipsa correctorum expiatione vel mundatione volo aliquid dicere. Meministi enim quæ adversus nos dixeris, quod venientes ad nos a vobis ex hæreticorum sacrilego errore, sine ulla expiatione susceptos habeamus. Tu nobis dic modo, de schismate Maximiani redeunt ad vos, cum in suis etiam susciperentur honoribus qua tandem quæso expiatione mundati sunt? In illo tanto scelere participato, non erant tam nefaria societate maculati?

XXII. Attende quid insonet, quid increpet, quid in illo præclaro concilio fateatur veridicum os illud episcoporum tuorum. « Maximianum, inquit, fidei æmulum, veritatis adulterum, Ecclesiæ matris inimicum, Dathæ, Chore, et Abiron ministrum¹, de pacis gremio sententiæ fulmen excussit: et quod adhuc eum dehiscens terra non sorbuit, ad majus supplicium superis reservavit. Raptus enim pœnam suam compendio lucraverat funeris: usuras nunc graviores colligit scœnoris, cum mortuus interest vivis. » Ita-ne tandem in hujus schismate, sicut ipse dixisti, persistentes, ante quam intra tempus dilationis, sicut tu item dixisti, se vestræ Ecclesiæ reddidissent, nullam vel parvam de hujus societate traxerant maculam. Sed audi deinde quid sequatur; audi, inquam, dictator vel dictor illius sententiæ², quid connectat. « Nec hunc solum, inquit, sceleris sui mors justa condemnat: trahit etiam ad consortium criminis plurimos catena sacrilegii, de quibus scriptum est:

¹ Num. xvi, 31. — ² Emeritus ille fuit Casariensis, ex lib. de Gestis cum Emerito.

» Venenum aspidum sub labiis eorum, quorum os male-
 » dictione et amaritudine plenum est, veloces pedes eorum
 » ad effundendum sanguinem¹ : « contritio et infelicitas
 » in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt. » Nollemus
 quidem tanquam e proprii corporis junctura præcidi, sed
 quoniam tabescentis vulneris putredo pestifera plus ha-
 bet in abscissione solaminis, quam in remissione medica-
 minis, inventa est causa salubrior, ne per cuncta membra
 pestilens irrepat virus, ut compendioso dolore natum de-
 cidat vulnus. Famosi ergo criminis reos Victorianum Car-
 chabianensem, Martianum Sullectinum, Beianum Baia-
 nensem, Salvium Ausafensem, Theodorum, Usulensem,
 Donatum Sabratensem, Miggenem Elephantariensem, Præ-
 textatum Assuritanum, Salvium Membresitanum, Valerium
 Melzitanum, Felicianum Mustitanum, et Martialem Pertu-
 sensem, qui funesto opere perditionis vas sordidum collecta
 fœculentia glutinarunt; sed et clericos aliquando Ecclesiæ
 Carthaginis, qui dum facinori intersunt, illicito incestui le-
 nocinium præbuerunt, Dei præsentis arbitrio universalis
 concilii ore veridico damnatos esse cognoscite. » Quæ gra-
 viora in illos dicere potuistis? Quæ graviora in nos ipsos
 dicere soletis? « Sed ab hoc, inquis, tam magno malo intra
 dilationis tempus correcti sunt. » Videro utrum correcti
 sint: quia revera correcti essent, si ad veram Ecclesiam
 remeassent. Sed si vestra vera est, quomodo expiati sint a
 tam immani scelere, dicite. Si enim non sunt expiati,
 omnes vos estis secundum vestram sententiam eorum sce-
 lere maculati: si autem expiati sunt, solo ipso reditu,
 propter charitatem quæ cooperit multitudinem peccato-
 rum, expiari potuisse conceditis: et nos de vestris cum
 correcti ad nos veniunt, inanibus calumniis accusatis:
 nisi forte, jam quidem, sicut concilii verba indicant, et

¹ Psal. xiii, 3.

schismatis sacrilegium perpetraverant, sed ante diem con-
 cessæ dilationis eodem sacrilegio nondum fuerant inqui-
 nati, et ideo non putati sunt expiandi.

XXIII. Hoc si ita est, qui vos non audiat, qui tam mi-
 rabilem potestatem in homines accepistis? Peccant quando
 volunt, et inquinantur quando vultis. Non obscurum
 aliquid recitamus, minusve notum atque vulgatum. Illa
 sententia est, quæ tantæ facundiæ merito in manibus om-
 nium, in omnium ore versatur, qui legendorum talium stu-
 diosi sunt: de qua nunc saltem cernis quam vere dixerim,
 « quod non eam deberent primo gaudere disertam, ne
 postea plangerent diffamatam¹. » Attende quid habeat,
 audi quid perstrepat.

XXIV. « Maximianum, inquit, fidei æmulum, veritatis
 adulterum, Ecclesiæ matris inimicum, Dathæ, Chore et
 Abiron ministrum, de pacis gremio sententiæ fulmen ex-
 cussit. » Cum hoc igitur si quis sacramentum altaris uno
 die sciens communicasset secundum jactantissimam il-
 lam severitatem vestram, non de tanto malo sic pollueretur,
 ut par ejus fieret? Quid ergo fuerunt, vel quid ex illo
 facti sunt, qui non solum ad altaria cum eo accesserunt,
 verum etiam ipsi eum ordinatum episcopum contra Pri-
 mianum vestrum erectis altaribus admoverunt? Sed quid
 ego te de istis interrogem? Ipsa sententia loquatur, cujus
 verba sic fulgent, ut si eam volueritis abscondere, qua-
 rumlibet latebrarum tenebras suo nimio splendore per-
 rumpat. Videamus in socios Maximiani, quanto sonitu
 damnationis insurgat.

XXV. « Nec solum hunc, inquit, sceleris sui mors
 justa condemnat: trahit etiam ad consortium criminis
 plurimos catena sacrilegii, de quibus scriptum est, « Ve-
 » nenum aspidum sub labiis eorum, quorum os male-

¹ Vide lib I contra Petilian. cap. 10.

» dictione et amaritudine plenum est, veloces pedes
» eorum ad effundendum sanguinem¹: » contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt. » Deinde paulo post, cum omnes ordinatores Maximiani nominatim enumerasset, inter quos etiam isti de quibus ago, Felicianus et Prætextatus leguntur, quid fecerint, ut tanta in eos digne dicenda essent, ita subjungit: « Qui funesto, inquit, opere perditionis vas sordidum collecta foeculentia glutinarunt: » sic intelligi volens, quod ipsi affuerint, ipsi Maximianum impositis manibus ordinaverint. Addens etiam de Carthaginis clericis: « Sed et clericos, inquit, Carthaginis Ecclesiae, qui dum facinori intersunt, illicito incestui lenocinium præbuerunt. »

XXVI. Rogo te, Cresconi, numquid ullis meis verbis hoc crimen exaggero? Quod si voluissem, fortasse mihi, etsi non talia, tamen qualitercumque sufficientia non defuissent. Quæro igitur abs te, antequam isti duo, de quibus interim ago, ad vestrae communionis concordiam remeassent, in illa catena sacrilegii constituti, sub quorum labiis erat venenum aspidum, cum ore pleno maledictione et amaritudine, cum pedibus velocibus ad effundendum sanguinem, quomodo baptizarunt? Numquid in his erat conscientia sancte dantium, quæ ablueret accipientium? Numquid eos saltem fama bona vel falsissima commendabat, quæ tibi in illis angustiis non qua evaderes, sed qua te præcipitares exitum præbuit, cum eos tam insigne concilium clamet « famosi criminis reos? » Redeuntes deinde, sicut falsa narratibus vestris episcopis credidisti, ante dilationis diem, quomodo suscipiuntur in honoribus suis, cum eis quos extra Ecclesiam cum Maximiano, constituti in catena sacrilegi schismatis baptizaverant? Unde a sacrilegio tanto expiantur? A catena

¹ Psal. xiii, 3.

illa unde solvuntur? Labia eorum, os eorum a veneno aspidum, a maledictione et amaritudine unde mundatur? Unde pedes ab effusione spiritalis sanguinis abluuntur, quo velociter cucurrerunt? Unde manus a funesto opere perditionis emaculantur? Unde ab illicito incestu, non membra corporis, sed animæ purgatur affectus?

XXVII. Nempe istam causam ut defendatis, velitis nolitis, ad patrocinium veritatis venire cogemini, quæ dicit baptismum Christi, non solum per occultos, sed etiam per manifestos malos; nec solum a conversis, verum etiam a perversis datum, habere inconcussam sui roboris firmitatem; et eis posse quidem inesse, sed nisi correctis non posse prodesse; correctos autem etiam fraternis orationibus expiari, per charitatem cooperientem multitudinem peccatorum. Ecce antequam ostendam quam imprudenter tibi vestri episcopi de Maximianensium susceptione mentiti sunt, secundum ipsum mendacium eorum et narrationem tuam, quam tota causa vestra subversa sit puto quod non jam quærere debeas, sed agnoscere, nec parare contradictionem, sed correctionem potius cogitare. Vides enim nunc saltem, quam veraciter a me illa dicta sint, quibus frustra mendaciter respondere conatus es: quam recte dixerim: « Si pro unitate partis Donati in nefario schismate baptizatos nemo rebaptizat, cur non pro unitate Christi vera et plenaria lex illius hæreditatis agnoscitur¹? » Cum ipse fatearis, eos qui in Maximiani schismate perstitissent meruisse sententiam, qua non tenerentur si intra diem dilationis se Ecclesiae reddidissent. Unde constat, antequam se reddidissent, eos in schismate in quo perstitissent baptizasse, cum quibus in vestram communionem recepti sunt. Vides quemadmodum mortui baptizaverint: quia de illis qui in Maximiani schismate perstitissent, ante-

¹ Vide lib. I contra Petilian. cap. 13.

quam ad vos redirent, dictum erat sententia concilii Bagaiensis: « Ægyptiorum admodum exemplo pereuntium funeribus plena sunt littora. »

XXVIII. Quod vero dixit: « Quando apud eos decernenda recitata est, ore latissimo acclamaverunt; nunc autem cum a nobis recitata fuerit, obmutescunt: » quibus pœnis ecce jam multo melius obmutescerent, quam cum talia loquuntur, implicarentur. Vides quam verum sit quod a me dictum est: « Jam tandem sentire deberent, quanta sint pro pace toleranda¹, et pro pace Christi redire ad Ecclesiam, quæ non damnavit incognita, si pro pace Donati placuit revocare damnata. » Multo magis enim hoc secundum tuam narrationem verum est, qui dixisti etiam illos dilatione concessa revocatos, de quibus nominatim expressis jam dictum fuerat: « Dei præsidentis arbitrio universalis concilii ore veridico damnatos esse cognoscite. » Cum enim post hæc verba illa est dilatio constituta, quomodo non placuit revocare damnata? aut quomodo nobis tanto post natis, vel ipsi christiano orbi terrarum incognita esse non possint, quæ probari non potuerunt de Cæciliano, in eo quod postea factum est iudicio transmarino; quando ea quæ de Maximianensibus gesta sunt, et in Africa, et temporibus nostris, tu cum sis Afer, sicut dicis, post tot annos adhuc usque non noveras? sicut autem nos docere poterimus, adhuc usque non nosti, quia episcopis vestris mentientibus credidisti.

XXIX. « Quod autem me de traditione in vestros majores, dicis, quasi per anticategoriam, quod a nostris majoribus factum est, retorquere voluisse, « culpans quod hoc fecerim, » quasi in schola de causæ generibus vel quæstionibus ageretur, non in Ecclesia veritas quæretur. » Numquid hoc Eliæ prophetæ diceres, qui cum

¹ Vide lib. I contra Petilian. cap. 10. — ² Ibid. cap. 13.

sibi a rege iniquissimo esset objectum, quod ipse everteret Israël, respondit: « Ego non everto, sed evertis tu » et domus patris tui¹? » Quid enim ad nos pertinet hoc retortæ objectionis genus, quo nomine a Græcis appellatur in arte rhetorica, cum hoc inveniamus in auctoritate prophetica? Cum ergo quisque dicit: Non ego feci, sed tu fecisti: verum dicere opus est, non dicere metuendum est. Et tu quomodo ostendas non fecisse majores vestros, quod suis confessionibus lectis fecisse monstrantur, debes si quid vales vigilantissime cogitare, non verbo græco imperitos ne nos audiant deterrere. Et majores quidem nostros fuisse traditores non docuisti: neque enim quia dixisti esse multas Litteras, quibus hoc possit ostendi, ideo jam ostendisse putandus es. De vestris autem majoribus extat Secundi Tigisitani concilium, cum paucissimis quidem factum apud Cirtam post persecutionem codicum tradendorum, ut illic in locum defuncti ordinaretur episcopus.

XXX. Ibi quæ gesta sint accipe: nam quæ necessaria fuerunt, infra scribere curavi. « Diocletiano (2) octies, et Maximiano septies consulibus, quarto nonas Martii, Cirtæ, cum Secundus episcopus Tigisitanus primæ cathedræ consedisset in domo Urbani Donati, idem dixit: Probemus nos primo, et sic poterimus hic ordinare episcopum. Secundus Donato Masculitano dixit: Dicitur te tradidisse. Donatus respondit: Scis quantum me quæsivit Florus ut thurificarem, et non tradidit me Deus in manibus ejus, frater: sed quia Deus mihi dimisit, ergo et tu serva me Deo. Secundus dixit: Quid ergo facturi sumus de martyribus? Quia non tradiderunt, ideo et coronati sunt. Donatus dixit: Mitte me ad Deum, ibi reddam rationem. Secundus dixit: Accede una parte. Secundus Marino ab aquis Tibilitanis dixit: Dicitur et te tradidisse. Marinus

¹ 3 Reg. xviii, 17.

respondit : Dedi Pollo chartulas , nam codices mei salvi sunt. Secundus dixit : Transi una parte. Secundus Donato Calamensi dixit : Dicitur te tradidisse. Donatus respondit : Dedi codices medicinales. Secundus dixit : Transi una parte. » Et alio loco, « Secundus Victori a Rusicade dixit : Dicitur te tradidisse quatuor Evangelia. Victor respondit : Valentianus curator fuit , ipse me coëgit ut mitterem illa in ignem. Sciebam illa deletitia fuisse. Hoc delictum mihi indulge , et indulget mihi et Deus. Secundus dixit : Transi una parte. » Et alio loco : « Secundus Purpurio a Limata dixit : Dicitur te necasse filios sororis tuæ duos Milei. Purpurius respondit : Putas me terreri a te , sicut et alteri ? Tu quid egisti , qui tentus es a Curatore et Ordine ut Scripturas dares ? quomodo te liberasti ab ipsis , nisi quia dedisti aut jussisti dari quodcumque ? Nam non te dimittebant passim. Nam ego occidi et occido eos qui contra me faciunt. Ideo noli me provocare ut plus dicam. Scis me de nemine tractare. Secundus minor patruo suo Secundo dixit : Audis quæ dicat in te ? Paratus est recedere et schisma facere , non tantum ipse , sed et omnes quos arguis : quos scio quia dimittere te habent , et dare in te sententiam , et remanebis solus hæreticus. Ideo quid ad te pertinet , quis quid egit ? Deo habet reddere rationem. Secundus Felici a Rotaria Centurioni et Victori a Garbe dixit : Quid vobis videtur ? Responderunt : Habent Deum , cui reddant rationem. Secundus dixit : Vos scitis et Deus. Sedete. Et omnes responderunt : Deo gratias. »

XXXI. Hos tu traditores , qui cum aliis apud Carthaginem in Cæcilianum (3) et socios ejus dixerunt sententias , inter quos et Sylvanus Cirtensis fuit (4) , de cujus traditione gesta mox inseram , præclara videlicet ratione defendis : hoc enim de his jam pluribus utique dicturus es , quod de uno Sylvano tanquam magnum aliquid dictandum putasti,

hinc te arbitratus manifeste falsum crimen quod ei traditiones objicitur , demonstrare , quia interposuisti sententiam ejus quam in concilio inter cæteros episcopos contra Cæcilianum et alios communionis ejus participes dixit : tanquam fieri non posset , ut traditores traditor condemnaret. Prudentius enim tu vides ista quam Paulus apostolus : nam ille quibusdam res objiciebat absurdas , nec considerabat non posse fieri quod dicebat : « Qui prædicas » non furandum , furaris ; qui dicis non adulterandum , » adulteras ; qui abominaris idola , sacrilegium facis ¹. » Et illud præcipue : « In quo enim alterum judicas , te ipsum » condempnas ; eadem enim agis quæ judicas ². » Hos ergo traditores , quibus confessis territus Secundus ignovit , secum habuit in Carthaginensi concilio , et in absentes non confessos dixerunt sententias , qui præsentibus de sua non sunt confessione damnati. Hoc concilium non maneret , nec in posteritatis memoriam perduraret , nisi describeretur ab aliis , conservaretur ab eis qui eo se defendere præparabant , si quis eis eadem crimina posteaquam illic relaxata sunt objecisset.

XXXII. Interea etiam Secundi ipsius , ut appareret eum , ne schisma fieret , quod solent præ cæteris pacifici præcavere , illa omnia divino judicio dimisisse : quod multo magis facere deberet in concilio Carthaginensi , ubi contra absentes nulla constiterant , nisi Lucilla ³ tunc præpotens et pecuniosissima fœmina odiis accensa furialibus vehementer instaret , ut contra Cæcilianum veluti damnatum alter ordinaretur episcopus ⁴. Quod in Zenophili consularis judicio postea commemoratum est per quemdam Nundinarium Sylvani Cirtensis tunc vestri episcopi diaconum , qui cum memorato episcopo suo quem perpressus fuerat

¹ Rom. II, 21. — ² Ibid. — ³ Lucilla. Vide supra , lib. I contra Parmen. cap. 3 , et Epist. XLIII , n. 17 et Optatum , lib. I. — ⁴ Majorinus , cui Donatus successit.

inimicum, sicut volebat, concordare non potuit. Egerat sane hoc apud collegas ejus magis terribiliter, ne omnia proderet, quam suppliciter, ut veniam mereretur.

XXXIII. Ex illius judicii Gestis hæc pauca interposui: (5) « Constantino Maximo Augusto et Constantino juniore nobilissimo Cæsare consulibus, Idibus Decembris ex tota Mociaciensi inducto et applicito Victore grammatico, astante etiam Nundinario diacono, Zenophilus consularis dixit, Quis vocaris? Respondit, Victor. » Et paulo post alio loco: « Nundinarius respondit, Legantur acta. Zenophilus consularis dixit: Legantur. Et legit Nundinius exceptor: Diocletiano octies et Maximiano septies consulibus, quarto-decimo Kalendas Junii, ex actis Munatii Felicis flaminis perpetui curatoris Coloniae Cirtensis cum ventum esset ad domum in qua Christiani conveniebant, Felix flamen perpetuus curator Paulo episcopo dixit: Proferite scripturas legis, et si quid aliud hic habetis, ut et præcepto et jussioni parere possitis. Paulus episcopus dixit: Scripturas lectores habent, sed nos quod hic habemus, damus. Felix flamen perpetuus curator dixit Paulo, Ostende lectores, aut mitte ad illos. Paulus episcopus dixit: Omnes cognoscitis. Felix flamen perpetuus curator dixit: Non eos novimus. Paulus episcopus dixit: Novit Officium publicum, id est Edesius et Junius exceptores. Felix flamen perpetuus curator dixit, Manente ratione de lectoribus quos monstrabit Officium, et vos quod hic habetis date. Sedente Paulo episcopo, et Montano et Victore de Castello et Memorio presbyteris, astante Marte cum Ælio, et Marte diacono, proferente Marcucio, Catulino, et Sylvano et Caroso subdiaconis, et Januario, Marcucio, Fructuoso, Miggene, Saturnino, Victore Samsurico, et cæteris fossoribus, contra scribente Victore Aufidii in breve sic, Calices duo aurei, Item calices sex argentei, et cætera

Et alio loco: Posteaquam perventum est in bibliothecam, inventa sunt ibi armaria inania, ibi protulit Sylvanus capitulatam argenteam et lucernam argenteam, quod diceret se post arcam invenisse eas. Victor Aufidii Sylvano dixit, Mortuus furas, si non illas invenisses. Felix flamen perpetuus curator Sylvano dixit: Inquire diligentius, ne quid hic remanserit. Sylvanus dixit, Nihil hic remansit, totum hoc ejecimus, et cætera. Et alio loco. Exemplar libelli traditi episcopis a Nundinario diacono. Testis est Christus et Angeli ejus, quoniam traditoribus communicastis: id est, Sylvanus a Cirta traditor est, et fur rerum pauperum, quod omnes vos episcopi, et presbyteri, et diacones, et seniores scitis; et de quadringentis follibus Lucillæ clarissimæ foeminæ, pro quo vobis conjurastis, fieret Majorinus episcopus, et inde factum est schisma. Nam et Victor fullo vestri præsentia et populi dedit folles viginti, ut factus esset presbyter, quod scit Christus et Angeli ejus, etc. Et alio loco: Quibus lectis Zenophilus consularis dixit, Et actis et litteris quæ recitatae sunt, traditorem constat esse Sylvanum. Item alio loco: Zenophilus consularis dixit, Quid administrabat tunc Sylvanus in clero? Victor respondit, Sub Paulo episcopo orta persecutio est, et Sylvanus subdiaconus fuit. »

XXXIV. Habes-ne, frater Cresconi, ad ista quod dicas? Puto non usque adeo frontem periisse de rebus humanis, ut ad purgationem Sylvani adhuc putes sententiam recitandam quam dixit in Cæcilianum et collegas ejus quasi traditores; ne magis nos admoneas dicere ex epistola Apostoli simile aliquid, ut paulo ante commemoravi, « Qui prædicas non tradendum, tradis, et in quo alium judicas, temetipsum condemnas, eadem enim agis quæ judicas ¹. Sed postea, inquis, Ursacio et Zenophilo per-

¹ Rom. II, 1.

sequentibus cum communicare nolisset, actus est in exilium. » Imo qui jam traditor fuit, permanere etiam hæreticus voluit, ut falsum honorem in ipsa parte Donati haberet, qui habere in Catholica nullum posset, tam manifestis traditionis suæ gestis publico iudicio reseratis. Hæc tu profecto falsa esse dicturus es, et pro vestris majoribus, ut plurimum possis, contra nostros alia prolaturus. Quod quidem forsitan non valebis, non inveniendò quid proferas. Sed fac te invenisse, fac protulisse: tanta-ne furis impudentia, ut abs te prolatis magis contendas credi oportere, quam eis quæ proferuntur a nobis? Aut enim et hic et illic fuerunt traditores, sic et tu aliqua recitas de confessione nostrorum: aut si aliquid putas contra vestros a nostris esse confictum, cur non et a vestris contra nostros hoc idem nobis putare conceditis? Ergo pro humanis factis, aut et hinc et inde manifestatis, aut ex utroque latere incertis, ne qui in unum Deum credimus litigemus, quod certum et divinum munus est, in Christi gratia concordemus. Cum enim gesta majorum nostrorum atque vestrorum hinc atque inde contraria recitantur nobis tanto post natis, si nec saltem dubitare permittitur, quid iniquius? Si autem permittitur, quid sufficientius? Neque enim sicut incertum est a quibus extiterit traditionis malum, sic incertum est a quo jubeatur reddi turbatæ pacis bonum.

XXXV. Ac per hoc qui pro incerto alieno malo pacem Christi respuit, certissime malus est: quandoquidem Cyprianus nec pro certa permixtorum malitia zizaniorum, pacem deseruit frumentorum, qui scribens ad Maximum dixit: « Et si videntur in Ecclesia esse zizania, non tamen impediri debet fides aut charitas nostra, ut quoniam zizania esse in Ecclesia cernimus, ipsi de Ecclesia recedamus, » Non dixit, Susplicamur opinamur, arbitramur, conjicimus, credimus: sed, « crenimus, » dixit. O verbum,

quo cuncta dubitatio tolleretur, ut corpus Christi non divideretur? Si sola frumenta desideras, geme in labore agri, gaude in spe horrei, tolera malos in communione sacramentorum Christi, ne ante littoris tempus retia dirumpendo, fias quod tolerare noluisti. Ista dicerem, si de traditoribus quos accusatis aliquid probassetis. Imo hoc vero tempore nec ista jam dicerem: non enim jubeor tolerare, cum quibus jam non cogor vivere. Quod si mihi etiam nunc traditor demonstratur, qua conscientia desero tot christianas gentes, quibus non demonstratur? Deinde ego ipse si nunc disco quod paulo ante nesciebam, cur in me rescinditis quod sciebam? Baptismum quippe Christi me accepisse sciebam: vos etiam ipsi alienum scelus, quod ignoratum nemini obesse conceditis.

XXXVI. Cur ergo heri baptizatum, hodie rebaptizatis, cum alienum scelus quod heri nesciebam, hodie doceatis? Nesciens a quali acceperit, baptismi accepti non erat reus. Modo abs te hoc didicit, baptismi rescissi quare fit reus? Nam sive consenserit documentis tuis, sive non consenserit, qui Christi baptismum ministerio traditoris accepit, nisi probaveris eum scisse a quo acceperis, nec secundum vos recte potueris baptizare. Jam nunc averte ab studio partium mentem tuam, et considera quam innumerabilis multitudo Christianorum in Africa ipsa nesciat qui fuerint traditores: quanto magis in cætero orbe terrarum, quantam multitudinem, nisi cum baptizaretur scisse conviceris, aut baptizandam dicere non audebis, aut judicare de occultis cordis audebis. Et ubi est quod tibi placet, quæ abs te interposita est divina sententia, « Quæ manifesta sunt vobis, quæ autem occulta » sunt Domino Deo vestro? » Crede orbi Christiano dicenti tibi, Baptismum Christi scio, qui fuerint traditores

¹ Deut. xxix, 29.

in Africa, vel ubilibet, ignoro. Quid in me occulta humana iudicas, ut manifesta in me divina rescindas? Fac te scelus alienum modo mihi probare, quod dicis: hoc cum baptismum acciperem, nesciebam: si propter eos quos nunc mihi prodis, baptizare eos qui nescientes ab adultervis acceperunt, quos modo prodideris. Quid ad hæc dicis, nisi non est sanctum, non est mundum, nisi quod voluero, et quomodo voluero.

XXXVII. « In hac re testis est, inquis, totius orbis pene conscientia. » Respondetur tibi, In hac re totius orbis nulla est omnino conscientia. « Hoc, inquis, majores nostris a suis parentibus acceperunt. » Respondetur, Sed errantes ab errantibus aut calumniantibus. Nam et majores Judæorum corpus Christi de sepulcro furatum a suis majoribus acceperunt. « Non olim defuncti sunt, inquis, qui traditionis hujus facinus per quos et quibus locis admissum sit cognoverunt. » Respondetur, Hoc et nostri pro suis partibus dicunt. « Extant, inquis, etiam libri quibue ordo rerum gestarum fideliter ac diligenter ascriptus est: sunt acta, sunt litteræ, multorum quoque tenetur manifesta confessio. » Respondetur tibi hæc et nostris pro suis partibus non desse. Aut ergo illis credamus, qui potuerunt causam suam illis Ecclesiis persuadere, quas scriptas in libris divinis et canonicis legimus: aut quod tu dixisti de Optato, nec absolvamus dubia, nec damnemus; et pacem Christi cuius bonum dubium non est, fraterna dilectione teneamus.

XXXVIII. « Sed Orientales, quos modo nostros esse concedis, non latuisse hoc facinus dicis. » Atque ut hoc probes, inseris « principium Epistolæ concilii Sardicensis, ubi Donati Carthaginis episcopi vestri nomen invenitur ascriptum. Quod ideo factum putas et affirmas, quod videlicet Orientalibus, qui de concilio suo hæc scripta

miserunt, facinus displicuerit traditorum, et ab eorum se communionem retraxerant, et propterea Donato vestro communicabant. » Disce ergo quod nescis, Sardicense concilium Arianorum fuit, quod totum jam diu est ut habemus in manibus, contractum maxime contra Athanasium episcopum Alexandrinum catholicum, qui eorum errorem ex ipsa civitate ortum, præ cæteris acriter arguebat et refellebat. Non igitur mirum si illi hæretici Donatum sibi asciscere tentaverunt, quos per totum orbem catholica damnabat Ecclesia. Quanquam nos sine civitatum nominibus episcopos ad quos hæc litteræ datæ sunt habeamus. Aut ergo aliquis Donatus fuit non in Africa episcopus, cui nomini Carthago a vestris est addita; aut ut dixi, Africanam hæresim Orientalis hæresis sibi tentavit adjungere. Quod hinc maxime credibile est, quod ad Carthaginis episcopum Romano prætermisso, nunquam Orientalis catholica scriberet: ubi saltem vester scribi debuit, quem soletis Romanis paucis vestris mittere ex Africa. Sed Deo gratias, quod nec valuit, si tamen cœpta est, illa conspiratio hæreticorum Orientalium cum Afris hæreticis prævalere. Tu Arianos jam inter hæreticos et nobis et vobis detestandos in tua Epistola posuisti; unde mihi tecum nulla necessitas est, etiam de hac quæstione conflagere. Nam quod tibi proposuisti quæstionem tanquam a nobis objectam: « Si hæc ita sunt, a communionem vestrorum quemadmodum Orientales postea disgregati sunt? » et respondisti: « quod in recipiendis iterum nostris damnatæ causæ non potuerint servare constantiam: » numquid mirandum est de tam longinquis terris episcopos tuos impune tibi narrare quod volunt? Quod si omnino ita esset, tot populi quid fecerunt, qui cum ista nescirent, tamen a vobis rebaptizandi censentur? An non est credibile, quod hæc populi ignorare potuerint, cum tu harum rerum aliquantum studiosior,